

Jordi CASAS I ROCA: *La hisenda municipal catalana. De la baixa edat mitjana a la revolució liberal (segles XIII-XIX)*, Lleida, Pagès Editors, 2015, 295 pàgines.

Feia anys que la història econòmica de Catalunya, tot i comptar amb força estudis locals i regionals, estava mancada d'una síntesi general sobre les finances municipals d'Antic Règim. Possiblement, per la feina ingent que suposava revisar tal quantitat d'estudis existents. És per aquesta mancança que, tal i com assenyala Jordi Casas a la presentació que fa de la seva obra, aquest llibre «algú l'havia d'escriure»; certament, però, els que l'estàvem esperant, poc ens podíem pensar que aquesta visió de conjunt englobés un període cronològic tant ampli que abraça des de la baixa edat mitjana fins a la Revolució Liberal. Aquest fet li dona una major rellevància de manera que ens permet tenir una esplèndida visió de conjunt d'un sistema financer d'arrel medieval que perdura al llarg de prop de 600 anys, tot i els canvis i adaptacions temporals que va sofrint.

Tot i que les finances municipals són un tema treballat des de fa força temps per part de Jordi Casas, i molt especialment mitjançant l'exemple local de Sant Cugat del Vallès, cal fer referència (i reivindicar) com d'escaients són els estudis històrics sobre les finances i la gestió de les institucions públiques en un moment com l'actual en què són tan freqüents els debats sobre la gestió dels recursos col·lectius, així com també ho és la superació de les crisis financera i creditícia dels ajuntaments i del conjunt de les institucions públiques. Una síntesi com la que és objecte del present comentari aporta la necessària perspectiva històrica a aquesta mena de debats. Certament, però, tal i com Casas va repetint en diverses ocasions al llarg de l'obra, segurament per la por a l'ús anacrònic que es pugui fer d'aquesta idea en els debats actuals, cal tenir present múltiples matisacions sobre la gestió de la cosa pública als municipis catalans del període estudiat, si és que es pot parlar amb aquests termes, ja que sovint, la línia que separava els interessos col·lectius i particulars estava completament diluïda. Com ho exemplifica clarament la compra de càrrecs municipals que era habitual al llarg del segle XVIII, per posar només un dels exemples citats a l'obra.

D'aquest llibre cal destacar la idea que es dona entorn a la continuïtat d'un sistema financer, en estat de crisi crònica, nascut amb els mateixos consistoris municipals i marcat d'arrel per l'endeutament derivat de les necessitats financeres creixents d'una corona que va prenent força durant els segles moderns sense tenir una estructura fiscal pròpia prou potent, cosa que la fa depenent dels recursos recaptats pels comuns i converteix als municipis en recaptadors. Això és així tant al segle XIV per finançar les guerres reials, com al XVIII amb la implantació del reial cadastre de Patiño. D'aquesta manera des dels inicis, les finances municipals, estigueren marcades pel recurs al crèdit per fer front a unes necessitats alienes. De la relació amb el monarca és destacable també el paper que aquest ha tingut en la configuració de l'estructura del sistema financer i organitzatiu local des del mateix moment del seu naixement mitjançant l'atorgament de privilegis i concessions tant transcendents com, entre d'altres, poder emetre censals o realitzar determinades talles o impositions, les quals determinaren les característiques específiques de l'estructura fiscal de cada municipi.

El paper del rei no és homogeni en tots els municipis degut a les múltiples jurisdiccions sobreposades característiques dels segles medievals, raó per la qual és destacable la voluntat que té l'obra de Casas d'estudiar tant els municipis reials, sovint més grans i rellevants, que gaudeixen de més investigacions, com els senyorials, dependents de senyors laics o eclesiàstics, que tot i que sovint són municipis menors, cal tenir ben present que foren molt més nombrosos al Principat.

Un aspecte d'aquest llibre que d'entrada pot semblar força evident, però què no podem, ni volem, passar per alt, és el que posa de relleu l'efecte de les conjuntures econòmiques generals sobre la evolució de les finances municipals. Tot i que a partir del segle XV és gai-

rebé impossible trobar cap municipi que hagi pogut saldar la globalitat dels seus deutes, el total a retornar augmenta o disminueix en funció de les conjuntures econòmiques, així com òbviament el total dels ingressos percebuts. En aquesta mateixa direcció, un efecte nefast sobre els municipis el tenen les guerres dels segles XVII i XVIII, un tema bastant estudiat i que poc abans de publicar aquesta obra ja va sintetitzar de forma molt clara en una ponència Llorenç Ferrer¹. Unes guerres, que després de fer tocar fons a les finances locals, podien també servir d'incentiu per intentar realitzar millores. Certament, però, cap conjuntura d'expansió econòmica, ni inclús la clarament expansiva del segle XVIII, acabà sent de prou durada cronològica com per solucionar uns problemes financers que no solament requereixen un context favorable, sinó que també exigeixen unes reformes estructurals de prou calat.

El crèdit, per tant, és inseparable dels municipis des de la seva configuració durant els darrers segles medievals, i té no només un paper cabdal en el devenir de les institucions locals, sinó que també en determina l'estructura econòmica i administrativa, per la qual cosa les referències a aquest són constants al llarg de tota l'obra ressenyada. El pagament del deute fou una preocupació constant no només per part de les elits que governaven els municipis, sinó que també per la corona, com bé mostren els intents de reforma municipal que aquesta realitzà en diferents èpoques: des dels intents de "redreç" de Ferran II, fins al reformisme borbònic del segle XVIII o la reforma tributaria de 1845, moment on cronològicament acaba aquest llibre. En referència als problemes crediticis citats, d'entrada, cal reconèixer el fet que era complicat superar-los quan els mecanismes d'endeutament més emprats des del segle XIV eren els censals, els quals, tot i oferir un tipus d'interès menor que altres títols de deute, estaven pensats per generar unes rendes de caràcter vitalici més que no pas una elevada rendibilitat, ja que sovint no hi havia intenció de recuperar el nominal prestat. Estem davant l'estudi d'un tipus de crèdit, el públic, que va seguir una evolució clarament diferenciada en relació al crèdit privat, la història del qual, en l'àmbit rural, fins a mitjan segle XIX està molt ben explicada, en la síntesi que ja fa uns quants anys va realitzar Enric Tello.²

En referència a l'estructura d'ingressos i despeses municipals, cal destacar la idea presentada en relació a l'evolució de les despeses; si bé el pagament de pensions creditícies suposa la principal partida en la despesa dels municipis a l'època moderna, sovint copsant la globalitat dels ingressos en els períodes més durs, també és cert que el pagament de salaris va anar guanyant pes relatiu al llarg del segle XVIII i sobretot el XIX.³ Això es degut al fer de tenir uns ajuntaments cada cop més burocratitzats i amb més estructures jeràrquiques de control deri-

1. LL. FERRER I ALÒS, «Pagar les guerres. Una càrrega fiscal sobre els ajuntaments catalans en els segles XVII i XVIII», dins N. FIGUERAS I CAPDEVILA i J. SANTESMASES I OLLÉ, *Després de Les Noves Plantes: Canvis i Continuitats a Les Terres de Parla Catalana. Actes Del IX Congrés de La CCEPC*, Valls, CCEPC, Institut Ramon Muntaner, Fundació Pública de l'Institut d'Estudis Ilerdencs i Cossetània Edicions, 2014, 49–90.

2. E. TELLO ARAGAY, «El papel del crédito rural en la agricultura del Antiguo Régimen: desarrollo y crisis de las modalidades crediticias (1600-1850)», *Noticiario de Historia Agraria* 7, 1994, 9-37.

3. En aquesta direcció són molt il·lustratives les dades que es presenten al quadre 18, on fa la mitjana percentual de les diferents partides a pagar a finals de l'Antic Règim per diferents municipis, classificats per la seva mida, i es veu com en tots ells la despesa en salaris es troba en torn al 20%, mentre que la destinada a sufragar pensions i llucions de censals augmenta amb la mida de la localitat, situant-se des de en torn al 7% en els de menys de 1.000 habitants fins a més del 25% als de més de 3.500.

vades de les reformes borbòniques que seguiren el final de la Guerra de Successió, i després preservades i defensades pels nous polítics liberals més conservadors.

Per la banda dels ingressos, en canvi, cal recordar que aquests es sustentaven fonamentalment en imposicions, majoritàriament sobre les transaccions comercials, i talles. Ambdós tipus d'ingrés-originàriament tenien un caràcter extraordinari per fer front a problemàtiques concretes i temporals, però s'acabaren convertint en perpètuas a causa de la cronificació dels problemes financers. Les referències al pagament de les talles, i tot i que en menor mesura, també de les imposicions, han estat emprades per Jordi Casas per introduir una de les problemàtiques més interessants d'aquest llarguíssim període de transició del feudalisme al capitalisme, com és el de la llarga lluita entre els administradors de les institucions públiques que defensaven la universalitat dels pagaments, en front determinats estaments, com l'església, que defensaven llur privilegi de no pagar.

Una altra aportació important d'aquest llibre la trobem en relació al recentment reobert debat en torn als trencaments i continuïtats després dels decrets de Nova Planta del segle XVIII. En el camp de les hisendes municipals, les continuïtats estructurals del sistema després de les reformes borbòniques que van seguir el final de la Guerra de Successió van ser més importants que els trencaments i els canvis. Certament la corona va aplicar sobre els nous ajuntaments del segle XVIII noves estructures que garantissin un gelosíssim control de les seves finances, sobretot en les d'aquelles ciutats més importants o que foren cap de corregiment, i va reduir a la mínima expressió la gran autonomia municipal heretada dels segles medievals, a favor d'una nova estructura jerarquizada en la qual els delegats reials com corregidors o intendants tenien un gran poder. Amb aquests canvis, tot i que no es van modificar les funcions fiscals i les atribucions econòmiques dels municipis, es va intentar extreure dels nous ajuntaments els màxims recursos possibles per a la corona, ara amb més èxit que en intents centralitzadors anteriors. Aquest major control sobre els ajuntaments no disminuï pas amb l'avenç del liberalisme, sinó que encara es feu més palès amb l'establiment de l'obligació des de mitjans del segle XIX d'aprovar pressupostos i presentar-ne la seva liquidació.

Aquesta obra, per tant, serveix a bastament per a que hom pugui comprendre l'evolució de les hisendes municipals en la seva globalitat en un període de temps molt dilatat. Malgrat aquesta perspectiva de llarg termini cal posar l'accent en què fou en els seus orígens medievals, on s'incubaren els problemes crònics que s'arrossegaren durant tot el període estudiat. A més a més, estem davant d'un treball de gran utilitat com a punt de partida per a nous estudis locals, a la vegada que també ho pot ser per la necessària recerca entorn l'evolució d'aquesta hisenda des de la crisi d'Antic Règim fins a les reformes impulsades a arrel de l'actual crisi financera i creditícia dels ajuntaments.

GABRIEL RAMON MOLINS
Universitat de Lleida